

Josep Calvet i Oriol Luján

POBLE CATALÀ, POSA'T A CAMINAR

40 anys de la Marxa de la Llibertat

Introducció d'Arcadi Oliveres

Epíleg d'Àngel Colom

Angle Editorial

POBLE CATALÀ, POSA'T A CAMINAR

EL FIL D'ARIADNA
92

© 2016 Josep Calvet i Oriol Luján

©2016 Arcadi Oliveres, pel pròleg

© 2016 Àngel Colom, per l'epíleg

© dels autors i arxius respectius,
per les fotos de les làmines

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a · 08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: maig de 2016
ISBN: 978-84-15307-22-8
DL B 12275-2016
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Josep Calvet i Oriol Luján

POBLE CATALÀ, POSA'T A CAMINAR

40 anys de la Marxa de la Llibertat

Pròleg d'Arcadi Oliveres

Epíleg d'Àngel Colom

 Angle Editorial

Taula

Pròleg, per Arcadi Oliveres 9

Presentació 13

1. La Marxa de la Llibertat i l'oposició al franquisme 19

Un procés de transició singular 21

Les altres marxes 26

El context històric 28

El llegat de la transició 31

2. Els antecedents de la Marxa de la Llibertat: la confluència de la lluita no violenta i els moviments d'arrel cristiana 35

La renovació de Pax Christi 38

Lluís Maria Xirinacs, el referent pacifista 43

La idea de la Marxa de la Llibertat 47

3. La gestació de la Marxa de la Llibertat 49

L'organització interna 52

El recorregut 57

Actes previs a la prohibició 63

4. La Marxa de la Llibertat sense llibertat. Fraga prohibeix la marxa i Martín Villa la reprimeix 67

Les principals autoritats que coordinaren la repressió 71

Els governadors civils 74

Els serveis d'intel·ligència espanyols analitzen la marxa 78

El desplegament policial: el cas de les comarques de Lleida 83

5. Les columnes: els Països Catalans de nord a sud i de sud a nord 89

Columna Tramuntana (l'Escala - Poblet) 91

Columna Lluís Companys (Oliana - Poblet) 105

Columna Francesc Macià (Esterrí d'Àneu - Poblet) 123

Columna Rafael de Casanova (la Sénia - Poblet)	135
Columna Abat Escarré (Girona - Poblet)	142
Columnes Francesc Soler i Josep de la Trinxeria (Catalunya Nord)	153
Columna del País Valencià	154
La marxa a les Illes Balears	158

6. El govern i la ultradreta combaten la marxa 161

Els nostàlgics del franquisme contra la marxa. La creació de la Central d'Acció per la Unitat d'Espanya	162
La reacció violenta. Les agressions i l'atemptat de Tàrrrega	166
La repressió policial: els incidents del monestir de Montserrat i l'encadenament a Barcelona	173
Detencions i multes. La persecució dels marxaires	180

7. Alguns episodis destacats 187

El pas per les «Sis Hores de Cançó» de Canet de Mar	187
Les vagues de fam de Ripoll i Vic	189
Els incidents de la Seu Vella de Lleida	195
Manresa: la policia sembla el pànic pels carrers de la ciutat	198
Els alcaldes dimiteixen: el cas del Vendrell	200
«El Estado soy yo». L'alcalde Joan Salat encapçala la marxa a Cervera	203

8. El difícil camí des de Montblanc fins a Poblet 207

El Vilosell, refugi dels marxaires	210
Els primers marxaires arriben a Poblet	211

9. El llegat de la Marxa de la Llibertat 217

La cultura de la no-violència i el dret d'autodeterminació	223
--	-----

Epíleg, per Àngel Colom 227

Cronologia de la Marxa de la Llibertat 233

Agraïments 239

Fonts i bibliografia 241

Annex. Empresonats i sancionats a les comarques de Lleida 247

Pròleg

Quaranta anys de qualsevol esdeveniment, si fou d'una certa envergadura, com és el cas de la Marxa de la Llibertat, bé mereixen una evocació i un balanç. És justament el que fa el llibre que teniu a les mans. Del que s'hi diu, en voldria extreure tres reflexions: una primera sobre l'entorn social i polític que va propiciar la marxa, una segona sobre els esdeveniments mateixos que s'hi donaren, i una tercera sobre les lliçons que ens hi foren donades.

L'any 1976 era el primer sense el general Franco viu, però el franquisme era encara plenament vigent. Les manifestacions de Barcelona, certament multitudinàries, de principis de febrer d'aquell any havien palesat la voluntat de canvi polític. Tal voluntat es trobava, a casa nostra, representada sobretot per l'Assemblea de Catalunya, que era una amalgama de moviments socials, associacions veïnals, partits polítics, sindicats i entitats culturals de tota mena, i que havia popularitzat el lema de «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia». El seu caràcter unitari semblava ocupar tot l'espai possible de la gent reivindicativa.

En aquest context, l'aparició de la Marxa de la Llibertat podria haver semblat supèrflua a una part de la població, però resultava ben escaient per dues raons. En primer lloc,

perquè estendria els principis de l'Assemblea de Catalunya per tot el territori català quan resultava que, amb notables excepcions i fins aquell moment, la seva influència es trobava pràcticament limitada a l'àrea metropolitana de Barcelona. I en segon lloc, perquè a les justes reivindicacions dels catalans afegia els principis de l'acció no violenta, imprescindibles des del punt de vista ètic i, en aquest cas, a més a més, estratègic. La prohibició que el govern central va fer de la Marxa la féu derivar posteriorment cap a una ben encertada posició de desobediència civil.

La Marxa de la Llibertat va afegir a l'estratègia no violenta la connotació de les *marxes reivindicatives* que foren tradicionals en les actuacions de Gandhi, Martin Luther King i Pax Christi, primer convocant de la Marxa i sovintejat organitzador de les anomenades *rutes internacionals* que, iniciades a la fi de la Segona Guerra Mundial, cercaven sobretot la reconciliació entre els bàndols enfrontats.

De manera semblant, i en no haver-hi hagut un suport explícit de l'Assemblea de Catalunya, tal com se li havia demanat, la Marxa va recórrer al suport d'una important xarxa d'entitats d'arreu del país. Dos elements hi jugaven a favor: d'una banda, la crida feta per en Lluís M. Xirinacs, la coneguda lluita i compromís del qual li donaven una forta credibilitat, i de l'altra, el treball fet en els darrers anys pel mateix moviment Pax Christi que, servint-se del llavors ben conegut «paraigua eclesiàstic», havia cobert moltes accions, trobades i publicacions dels seus propis grups locals, estesos arreu del país.

Els esdeveniments previs i simultanis a la Marxa són detalladament explicats en aquest llibre que, a més a més, en una meritòria tasca dels seus autors, afegeix noves dades sobre com era vista aquesta iniciativa des de les esferes governamen-

tals a partir d'una informació que, a causa dels anys transcorreguts, s'ha pogut extreure de diferents arxius històrics.

La lectura de tals documents, i sobretot les vivències viscudes pels marxaires i pels que s'hi trobaven propers, ens demostra, en primer lloc, que el govern imposat per la dictadura, i encara plenament actiu en aquells moments, en mancar-li la força de la raó imposava sense escrúpols la raó de la força: detencions, maltractaments, nul respecte per les llibertats de reunió i expressió constituïren el comportament habitual –amb honroses excepcions– d'aquells que consideraven que l'única raó d'ésser de les autoritats no era pas el servei a la comunitat sinó, senzillament, el manteniment de l'ordre públic.

A aquesta manera de veure les coses calia afegir-hi, a més a més, l'absoluta ignorància que els governants tenien sobre el que s'estava duent a terme. Veure amb quines informacions prenien decisions, quines falses amenaces entreveïen i com eren de curts de mires i de desconixedors de la història del país ens fa tremolar les cames en pensar que ens havien governat durant quaranta anys no tan sols amb una repressió permanent, sinó amb la més absoluta incompetència (cosa que d'altra banda potser era una sort!). Quan t'adones –anècdota viscuda personalment– que el ministre de la Governació, Rodolfo Martín Villa, encarregat de posar en pràctica la prohibició de la Marxa, també havia prohibit cinc anys abans la creació a Barcelona de l'Associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample perquè es deia *de l'Esquerra*, te'n fas creus i et preguntes en mans de qui estàvem.

Les lliçons apreses de la Marxa foren nombroses en aquell moment i, sens dubte, encara ho són ara. La primera ens deixà un bon regust: es va poder constatar com els objectius ben definits, la il·lusió col·lectiva i sobretot el fet de perdre

la por eren ingredients bàsics per al progrés col·lectiu. La segona fou més sorprenent però igualment pedagògica: satisfets amb el constatable –tot i que relatiu– èxit de la Marxa, els seus participants i persones afins ens reunírem a la tardor a Ripoll amb la voluntat d’endegar la creació del que hauria d’ésser el Col·lectiu d’Acció No Violenta dels Països Catalans (CANVI). El projecte pretenia generar una mínima estructura institucional capaç de coordinar els diferents grups (pacifistes d’arrel cristiana, objectors de consciència, col·lectius antinuclears, gandhians, etc.) de pràctica no violenta i pacifista existents en aquell moment. Després de gairebé nou mesos de preparació, i tot i que es consensuaren unes mínimes bases estatutàries, les diferents maneres d’actuar de cada grup i petites divergències ideològiques no permeteren de consolidar la idea, que tanmateix reeixí d’una manera insospitada amb l’obertura del Casal de la Pau. Precisament del Casal de la Pau, i ja situats en els anys vuitanta, sorgirien amb força la campanya anti-OTAN i l’exponencial creixement en el nombre d’objectors de consciència. Amb el pas del temps, Catalunya esdevindria exemple il·lustrador del pacifisme mundial. Evidentment no ha sigut, ni de lluny, mèrit de la Marxa de la Llibertat, però potser es pot dir que la Marxa va plantar-ne alguna de les llavors.

ARCADI OLIVERES

Presentació

Després de la mort del dictador Francisco Franco el novembre de 1975, la major part de la ciutadania espanyola esperava un seguit de canvis que portessin a la instauració de la democràcia parlamentària. Tanmateix, aquesta fita no va ser fàcil d'aconseguir. Com que la política oficial no va fer passos substancials fins pràcticament a finals de 1976, quan s'aprovà la Llei per a la Reforma Política, va ser la població qui es mobilitzà incansablement pel retorn de les llibertats. A Catalunya aquell 1976 tingueren lloc diversos esdeveniments prou significatius, entre ells les manifestacions en favor de l'amnistia del mes de febrer, la Marxa de la Llibertat durant tot aquell estiu i la celebració, autoritzada per primer cop després de la Guerra Civil, de la Diada Nacional de Catalunya.

Impulsada per organitzacions pacifistes i majoritàriament catòliques, la Marxa de la Llibertat fou una acció desenvolupada per diversos grups de persones, que caminaven des de diferents indrets dels territoris de parla catalana i que a Catalunya s'uniren finalment a Poblet. Propagaven les reivindicacions de l'Assemblea de Catalunya –llibertat, amnistia i estatut d'autonomia– i assoliren un especial ressò a l'interior del país. Mentre que les manifestacions públiques més nombroses s'havien celebrat fins aleshores a

Barcelona o en altres grans ciutats, a la resta del territori català la lluita dels militants antifranquistes tot just començava a sortir a la llum al llarg d'aquell any. L'anonimat era molt més difícil de mantenir en petits nuclis de població, on la majoria de veïns es coneixia i sabia de les preferències ideològiques de la resta. En conseqüència, no era gens fàcil dur a terme accions que desafïessin les autoritats. Per això, la Marxa de la Llibertat va suposar per a moltes d'aquestes poblacions de l'interior català una de les primeres possibilitats –a molts llocs la primera– d'expressar-se públicament en favor de la democràcia i les llibertats. La repressió encara es mantenia, però col·lectivament era més fàcil sortir al carrer de la mà de persones vingudes de fora i manifestar amb elles el desig de recobrar els drets manllevats per la dictadura.

Quatre dècades després, si bé el record de la marxa continua molt viu a viles i ciutats mitjanes, a nivell historiogràfic roman en el més absolut anonimat. Tret d'alguns reportatges i cròniques periodístiques, la referència continua sent el llibre *40.000 hores detinguts*, publicat l'any 1977 per Àngel Colom i Jordi Rosés. La publicació era una crònica dels fets, acompanyada de la transcripció de diversa documentació primària i elaborada amb una viva narració en primera persona d'alguns dels participants en les diferents columnes. Aquesta obra pionera deixava constància de la repressió que el govern havia infligit sobre les persones que havien pres part en la manifestació, destacant les més de 40.000 hores que suposaren les nombroses detencions.

El llibre que el lector té a les mans s'ha nodrit de manera destacada de documentació primària consultada en els diferents arxius provincials que conserven fons documentals dels governs civils i als quals ha estat possible accedir. En ells,

s'ha recollit un notable volum d'informes policials i governatius referents al pas de la Marxa de la Llibertat arreu del Principat, que han permès donar testimoni de la repressió efectuada no només en termes quantitativs, sinó també qualitativs. En altres paraules, aquesta documentació ha facilitat la descripció de les diferents estratègies seguides per les autoritats a l'hora d'intentar restar transcendència a la mobilització. Des de la connivència amb els atacs de sectors ultres, passant per la persecució indiscriminada als manifestants, fins a la incentivació d'activitats paral·leles per a restar impuls a la marxa. Això és, s'han detallat els estratagemes dels governs de Carlos Arias Navarro i d'Adolfo Suárez i dels sectors ultres per a debilitar una oposició democràtica cada cop més decidida a reclamar els seus drets com a ciutadans. Al mateix temps, s'ha contextualitzat amb més detall la seva organització, des de l'evolució de les entitats que la impulsaren fins als diversos preparatius del desenvolupament, amb especial atenció als canvis en els traçats i la vocació no violenta. La documentació oficial s'ha completat amb entrevistes als principals protagonistes dels fets i la consulta de premsa de l'època i de documentació privada. Tot plegat ha permès també reconstruir, de la mà dels testimonis, els actes i fets més significatius dels setanta-un dies en què les diferents columnes recorregueren Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya Nord.

En concret, en el primer capítol es contextualitza històricament la Marxa de la Llibertat d'acord amb la seva transcendència en el període de la transició i en consonància amb els principals moviments polítics d'oposició al franquisme. A continuació, s'analitzen els antecedents que donaren peu a la seva formulació. És a dir, l'evolució de les principals entitats que intervingueren en l'organització de la marxa en

els anys previs a la seva concreció. Ja al tercer capítol, es fa referència a la gestació de la manifestació i se n'aborden els preparatius, l'estructura organitzativa, la transformació dels recorreguts, el caràcter no violent de l'acció i els primers actes de difusió pública de la iniciativa.

En el quart capítol es parla de la prohibició de la Marxa de la Llibertat i de la reacció dels seus organitzadors, a la vegada que es detallen els elements biogràfics més destacats de les autoritats encarregades de reprimir-la. També s'inclou l'anàlisi que els serveis d'intel·ligència espanyols feren de la marxa i s'ofereix com a exemple de l'abast del desplegament policial el cas de les comarques de Lleida.

El cinquè capítol és el més extens. Està dedicat a cadascuna de les columnes que recorregueren els Països Catalans, n'explica el recorregut i dóna detall dels principals fets. Per a cada columna s'incorpora un mapa que permet seguir el seu pas per les principals localitats de l'itinerari. Seguidament, es dedica el sisè capítol a desgranar la repressió que patí la Marxa de la Llibertat. S'hi detalla l'estratègia dels sectors ultres per a combatre-la i s'explica el cas de l'atemptat de Tàrraga, perpetrat per aquests col·lectius. Aquest episodi es complementa amb el de Montserrat, on fou la Guàrdia Civil qui va reprimir durament els caminants. Finalment, el capítol acaba amb un estudi sobre les detencions i les multes imposades als marxaires.

El setè capítol suposa una tria d'alguns dels episodis més destacats de la Marxa de la Llibertat, ja sigui per la participació de membres de les diferents columnes, per la significació de les estratègies de lluita no violenta, per la duresa policial o pel paper que hi tingueren les autoritats. El tram final del llibre es completa amb els capítols vuitè i novè. El primer està dedicat als últims dies de la marxa, quan totes les columnes

del Principat s'uniren a Montblanc i intentaren culminar l'acció a Poblet. L'últim capítol ofereix una reflexió sobre la significació de la Marxa de la Llibertat i el llegat que deixà. Finalment, s'incorporen una cronologia amb els principals fets i un apèndix amb la relació de persones empresonades i multades a les comarques de Lleida com a mostra de l'acció repressiva que patiren els marxaires.

Poble català, posa't a caminar. 40 anys de la Marxa de la Llibertat es presenta, com el seu nom indica, en commemoració de l'efemèride del quarantè aniversari de la Marxa de la Llibertat, que es va posar a caminar el 4 de juliol de 1976. Per aquesta raó, l'obra té l'objectiu de retre homenatge a totes aquelles persones que a títol individual i col·lectiu participaren en aquesta iniciativa. A la vegada, aquest llibre pretén deixar constància de la rellevància de les mobilitzacions ciutadanes que, com aquesta, van ser fonamentals per assolir la democràcia.

JOSEP CALVET I ORIOL LUJÁN

La Marxa de la Llibertat i l'oposició al franquisme

Després de gairebé quaranta anys de dictadura, iniciada amb l'alçament militar del 18 de juliol de 1936, que donà peu a la Guerra Civil (1936-1939), el 20 de novembre de 1975 moria el general Francisco Franco. El seu traspàs no va significar l'arribada instantània de la democràcia, sinó un canvi formal de cap d'estat ja previst amb anterioritat. El seu lloc l'ocupà el rei Joan Carles I, que jurà el càrrec just dos dies després, sense canviar el rumb polític seguit fins aleshores. El monarca s'havia instruït al llarg de la dècada de 1950 en diverses acadèmies militars espanyoles, sota l'aprovació de Franco, que el nomenà formalment el seu successor l'any 1969. Així, Joan Carles havia jurat l'ideari dels principis franquistes, per la qual cosa la presa de possessió com a cap d'estat no feia preveure d'entrada canvis profunds.

Al capdavant, les autoritats polítiques franquistes seguien ocupant les mateixes responsabilitats de govern en els mesos immediats a la defunció del dictador. Sense anar gaire lluny, Carlos Arias Navarro, que era el president espanyol des de gener de 1974, ni fou destituït ni dimití. Això sí, es remodelà el govern amb la mort de Franco, però al seu interior seguien ocupant les màximes responsabilitats polítiques amb una llarga trajectòria vinculada a les institu-

cions franquistes, començant pel mateix Arias, que va mantenir la presidència. Entre d'altres l'acompanyaren Manuel Fraga, al Ministeri de la Governació, i Adolfo Suárez, nomenat ministre secretari general del Movimiento. Davant l'immobilisme de la cúpula dirigent, la societat civil s'impacientà, es mobilitzà i reclamà insistentment canvis polítics i socials. A Catalunya resten a la memòria col·lectiva les concorregudes manifestacions de l'1 i 8 de febrer de 1976 a Barcelona, que clamaven per l'amnistia política i el retorn de les llibertats fonamentals, malgrat la prohibició del govern civil de la província.

La sortida al carrer de la ciutadania cada cop fou més difícil de contenir per uns dirigents acostumats a controlar l'ordre públic amb amenaces i repressió. La por s'anà perdent a poc a poc, mentre la coerció testimoniava la feblesa dels hereus del franquisme. Fou en aquest context reivindicatiu, entre l'hivern de 1975 i l'estiu de 1976, quan la ciutadania requeria el retorn de les llibertats fonamentals, que es gestà la Marxa de la Llibertat. Paral·lelament, i com a conseqüència d'aquesta pressió social creixent, els dirigents espanyols van haver de començar a fer els primers canvis. La vigília de l'inici de la Marxa de la Llibertat, el 3 de juliol de 1976, es va rebre amb la notícia de la renovació de la presidència del govern espanyol. Arias era substituït per Adolfo Suárez, un relleu que era pres amb precaució per les forces polítiques de tradició democràtica i la població en general, ja que es tractava d'un polític vinculat a les institucions franquistes des de feia dècades. No va ser fins a la tardor de 1976 que es començaren a percebre les primeres transformacions reals, amb l'aprovació de la Llei per a la Reforma Política, que va permetre la celebració de les eleccions de juny de 1977. Foren els primers comicis de la transició, celebrats no encara

amb plenes garanties democràtiques però que feien albirar progressivament el retorn de les llibertats.

A aquesta realitat s'hi arribà gràcies a la intensa mobilització ciutadana, aconseguida a través d'iniciatives com la Marxa de la Llibertat. Es tractava d'una manifestació persistent en el temps, que es va desenvolupar al llarg de l'estiu de 1976 distribuïda en diferents columnes arreu dels territoris de parla catalana, amb especial repercussió al Principat de Catalunya. La seva naturalesa era pacífica, però sens dubte en la mateixa raó de ser regia una clara voluntat contestatària envers el règim polític, manifestament continuista amb el franquisme, atès que mantenia les seves lleis i la seva naturalesa dictatorial. Al cap i a la fi, el principal objectiu de la marxa era l'alliberament polític dels Països Catalans, juntament amb la reivindicació d'altres principis fonamentals per a recuperar les llibertats democràtiques, com eren l'amnistia o el recobriment dels drets bàsics de l'individu.

Un procés de transició singular

És per això que no s'ha de deslligar la seva existència de les diverses expressions de lluita antifranquista que tingueren lloc a l'Espanya d'aleshores i, més particularment, de la intensa mobilització política, social i cultural que es va produir a Catalunya en els darrers anys de la dictadura, amb l'objectiu de fer-hi front i clamar per les llibertats individuals i col·lectives. Sens dubte, la realitat catalana presentava tot un seguit d'elements propis que van dotar la transició d'una particular evolució, com ara la reivindicació de la realitat nacional catalana, concretada en la demanda d'un estatut d'autonomia; el fort impuls dels moviments de masses, amb una rellevància indubtable de les forces de l'esquerra i del